คำไทย-คำเทศ

ชัยรัตน์ พลมุข[1]
อัสนี พูลรักษ์[2]

คำยืมภาษาบาลี-สันสกฤตในวรรณคดีลาวเรื่องสาส์นลึบพะสูน

คอลัมน์ **คำไทย-คำเทศ** ฉบับนี้ขอนำเสนอเรื่องคำยืมภาษาบาลี-สันสกฤตในวรรณคดีลาวเรื่อง*สาส์นลึบพะสูน* (**สาบลึบพะสูบ**) ซึ่งเป็นวรรณคดีลาวเรื่องสำคัญเรื่องหนึ่ง โดยจะได้ตั้งข้อสังเกตเปรียบเทียบการใช้คำยืมภาษาบาลี-สันสกฤตดังกล่าวในวรรณคดีไทยด้วย อันจะช่วยให้เห็นลักษณะการใช้คำยืมภาษาบาลี-สันสกฤตในวรรณคดีทั้งสองว่ามีความเหมือนหรือคล้ายคลึงกันอย่างไรบ้าง

สาส์นลึบพะสูน

วรรณคดีเรื่อง*สาส์นลึบพะสูน* มีชื่อเรียกต่างๆ กัน บางแห่งเรียกว่า “ลึบบ่สูน” หรือ “ลึปสูน” อันหมายถึง ไม่อาจะลบให้สูญสิ้นไปได้ ในหนังสือ*สาส์นลึบพะสูน* ฉบับคณะค้นคว้า ภาควิชาภาษาลาว-วรรณคดี คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยแห่งชาติลาว มีข้อสันนิษฐานว่าชื่อของวรรณคดีเรื่องนี้ประกอบด้วยคำ 2 คำ คือคำว่า “ลึบ” ซึ่งแปลว่า “ลบ, บัง, ปกปิด” กับคำว่า “พระสูรย์” แปลว่า “ดวงอาทิตย์” เนื่องจากในตัวบท

[1] ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประจำภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (อีเมล: Chairat.P@chula.ac.th)

[2] อาจารย์ประจำภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (อีเมล: Assanee.P@chula.ac.th)

กล่าวถึงการบดบังแสงดวงอาทิตย์หลายแห่งเพื่อเปรียบเทียบกับอำนาจของฝ่ายเวียงจันทน์ที่ถูกบดบังโดยอำนาจของสยาม ทั้งนี้หากมองว่าลักษณะเด่นของวรรณคดีเรื่องดังกล่าวคือการซ่อนปริศนาที่เอื้อให้สามารถตีความได้หลากหลาย ชื่อของวรรณคดีเรื่องนี้ก็สามารถตีความได้ทั้ง 2 นัย ทั้งการสื่อความหมายเกี่ยวกับการช่วงชิงอำนาจระหว่างสยามกับเวียงจันทน์อันเปรียบเสมือนการบดบังแสงอาทิตย์ และสื่อถึงความปรารถนาที่จะให้วรรณคดีเรื่องดังกล่าวดำรงอยู่สืบไปไม่เสื่อมสูญ

เนื้อหาของ*สาส์นลึบพะสูน* แบ่งออกเป็น 3 ตอน (ปั้น) ได้แก่ ปั้นบังรหัส ปั้นสมที่คิด และปั้นสุดที่อ่าว (สุดที่จะรำพัน) ภาษาที่ใช้ในแต่ละตอนมีลักษณะเป็นสัญลักษณ์ที่สามารถตีความได้หลายนัย มีการอ้างถึงเหตุการณ์ ตัวละคร หรืออนุภาคจากตำนานต่าง ๆ มาถ่ายทอดแนวคิดและอารมณ์ความรู้สึก ในบทความนี้ขอกล่าวถึงคำยืมภาษาบาลี-สันสกฤตที่น่าสนใจในวรรณคดีเรื่องนี้ 4 คำ ดังนี้

ສะเໝม <สะเหมน>

ดอๆมิ้ซื่อ่าบุแผ่นทำละมิถั้ม ทุมพะกอมกำโธบ
เกาะก่าย เกียโลบล้วอ **<u>ສะเໝม</u>**ถ้ามโถ่มถอม
ถะเถื่อม ถุงแก่มเทงิ้า กากาบไกอกะจัด
เสลา เม้าพูผา เกื่อมทะลังทะลายย้อๆ
อามิ้ม เม้าแมบพื้ม เฝื่อมฝาดฝองสะพุด
(น. 68)[3]

[3] ตัวบทกาพย์เมืองพวนในบทความนี้นำมาจากหนังสือ*สาส์นลึบพะสูน* ของ **ถะมะถิ้มถอ้า พากอิซาพาสาลาอ-อัมมะถะดิ ถะมะอักาสอมสาด** (2002) ในการอ้างอิงจะระบุเฉพาะเลขหน้า

เรื่อง*สาส์นลึบพะสูน* เปิดเรื่องด้วยภาพของความปั่นป่วนของจักรวาลอันสื่อถึงภาวะระส่ำระสายของบ้านเมืองในยามศึกสงคราม บทประพันธ์ที่ยกมาข้างต้นพรรณนาภาพของเขาพระสุเมรุที่กำลังสั่นคลอนจนถึงฐานราก แผ่นศิลาที่กำลังพังทลายลงมา และปลาอานนท์ที่ขยับตัวจนมหาสมุทรเกิดคลื่นรุนแรง

คำภาษาลาวในบทประพันธ์ที่สื่อถึงเขาพระสุเมรุคือคำว่า **ສະເໝນ**<สะเหมน> ซึ่งมาจากคำว่า *สุเมรุ* ในภาษาสันสกฤตเรียกชื่อเขานี้ว่า *เมรุ* บ้าง *สุเมรุ* บ้าง ตามคติฮินดูเขาสุเมรุนี้ตั้งอยู่ใจกลางโลกมนุษย์ บนยอดของเขาเป็นที่ตั้งของสวรรค์ของพระอินทร์ ซึ่งเป็นที่อยู่ของเทพบุตร เทพธิดา เทียบได้กับเขาโอลิมปัสของกรีก มีผู้สันนิษฐานว่า เขาสุเมรุในเทวตำนานอาจหมายถึงเขาทางตอนเหนือของเทือกเขาหิมาลัย เขาสุเมรุยังมีชื่อเรียกอื่นๆ อีก เช่น *เหมาทฺริ* (เห-มา-ทฺริ) ‘ภูเขาทอง’ (*เหม* = ‘ทอง’ + *อาทฺริ* = ‘ภูเขา’) *กรฺณิกาจล* ‘ภูเขาดอกบัว’ (*กรฺณิกา* = ‘ดอกบัว’ + *อจล* = ‘ภูเขา’) *อมราทฺริ* ‘ภูเขาของเทวดา’ (อมร = ‘เทวดา + อาทฺริ ‘ภูเขา’) *เทวปรฺวต* ‘ภูเขาของเทวดา’ (*เทว* = ‘เทวดา + *ปรฺวต* = ‘ภูเขา’) (Dowson, 2000, p. 108)

ในภาษาบาลีเรียกชื่อเขานี้ว่า *สิเนรุ* เป็นส่วนใหญ่ ในสัตตสุริยสูตร พระพุทธเจ้าตรัสว่า เขาสิเนรุยาว 84,000 โยชน์ กว้าง 84,000 โยชน์ หยั่งลงในมหาสมุทร 84,000 โยชน์ และโผล่พ้นมหาสมุทร 84,000 โยชน์ (กรมศิลปากร, 2523, น. 6) บนเขานี้เป็นที่ตั้งของสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ซึ่งมีท้าวสักกเทวราชปกครองอยู่ พระมหาโพธิวงศาจารย์ (2558, 721) กล่าวว่าเขาสิเนรุมีชื่อเรียกต่าง ๆ คือ *เมรุ เนรุ สิเนรุ สุเมรุ ติทิวาธาร* เหตุที่ชื่อว่า *เมรุ* หรือ *สุเมรุ*เพราะเป็นภูเขาที่บดบังภูเขาทั้งหมดด้วยความสูงกว่าของตนเป็นต้น ชื่อ*เนรุ*เพราะเป็นภูเขาที่นำเทวดาไปสวรรค์ ชื่อ*สิเนรุ*เพราะเป็นภูเขาที่ทำพวกเทพให้สะอาด ชื่อ*ติทิวาธาร*เพราะเป็นภูเขาอันเป็นที่รองรับสวรรค์ 2 ชั้น คือดาวดึงส์กับอสูรวิมาน

ในวรรณคดีไทยมักเรียกเขานี้ว่า *เขาพระสิเนรุ* หรือ *เขาพระสุเมรุ* การเติมคำว่าพระ เพิ่มลงไปอาจสะท้อนว่า ชาวไทยมองว่าเขาดังกล่าวเป็นสถานศักดิ์สิทธิ์ เช่น

ไตรภูมิกถา

ดาวดึงษานั้นตั้งอยู่เหนือจอม**เขาพระสิเนรุราชบรรพต**อันปรากฏเป็นเมืองพระอินทร์ผู้เป็นพระญาแก่เทพยดาทั้งหลาย”

(กรมศิลปากร, 2528, น. 134)

นันโทปนันทสูตรคำหลวง

เขาเกี้ยวเข้าซึ่ง**เขาพระสิเนรุ** อันชื่อ**พระสุเมรุบรรพต** กพันด้วยขนดได้เจ็ดรอบ กปกครอบอินทรพิมานปราการ ด้วยพังพานอันใหญ่ ทำให้มิดมืดมหนธเปนเอ้กนธการ แล

(กรมศิลปากร, 2545, น. 135)

ใน*ลิลิตโองการแช่งน้ำ*เรียกเขานี้ว่า “เขายืนทรง้ำหล้า” ซึ่งหมายความว่า “เขาสูงตระหง่านเหนือโลก” (ราชบัณฑิตยสถาน, 2545, น. 26) ดังในบทประพันธ์ว่า

แลเป็นสี่ปวงดิน เป็น**เขายืนทรง้ำหล้า**
เป็นเรือนอินทร์ถาเถือก เป็นสร้อยฟ้าจึ่งบาน ฯ
(ราชบัณฑิตยสถาน, 2545ก, น. 26)

ມິຄະ <มิคะ>

ມິຄະ ສິງສະຫວັນຢ້ອງ ບໍລະເມປະນົມແມ່
ເມືອງມາບເຫລື້ອມ ແສງແກ້ວແກວ່ງທະລັງ
(น. 69)

ในประพันธ์นี้ กวียังคงพรรณนาภาพความระส่ำระสายของจักรวาล โดยกล่าวว่าแสงจากฟ้าแลบและฟ้าผ่าทั่วทั้งจักรวาลทำให้สัตว์ต่าง ๆ เช่นเนื้อและราชสีห์ตื่นตกใจ กวีใช้คำว่า **มิคะ** <มิคะ> ซึ่งมาจากคำภาษาบาลีว่า *มิค* พจนานุกรมบาลี-อังกฤษฉบับสมาคมบาลีปกรณ์ ให้นิยามไว้ว่าหมายถึง 1) สัตว์ป่า หรือสัตว์ที่อยู่ตามธรรมชาติ และ 2) สัตว์จำพวกเก้งหรือกวาง หากเป็นเพศเมียมีรูปเป็น มิคี (Davids & Stede, 2007, p. 532) คำว่า *มิค* ปฏิภาคกับคำภาษาสันสกฤตว่า *มฤค* (เพศเมียมีรูปเป็น *มฤคี*) (Monier-Williams, 2005, p. 828 – 829)

จากการสำรวจเบื้องต้นพบว่า ในวรรณคดีไทยนิยมใช้รูปคำยืมภาษาสันสกฤตมากกว่ารูปคำยืมภาษาบาลี เช่นใน*ราชาพิลาปคำฉันท์*

แต่พี่อาดูลเท่าเทียม พระนุชจากเรียม
ชลเนตร์บแห่งภักตรา
<u>มฤคีมฤค</u>เต้าวันนา ตรัสว่า**<u>มฤคา</u>**
และสูยังพบจอมนาง

(สำนักงานราชบัณฑิตยสภา, 2563, น. 5)

นอกจากนี้ กวีไทยยังอาจแผลงคำเป็นรูปต่างๆ เพื่อเสียงสัมผัส ดังเช่นใน*ราชาพิลาปคำฉันท์*ที่ใช้รูป *มฤคงง* (มะ-รึ-คัง) ซึ่งแผลงเพื่อให้รับสัมผัสกับคำว่า *ฟงง* (ฟัง) ดังนี้

โอ้โอ๋เปนเหตุเพราะขืน ขืนคำเรียมอื้น
โองการญเจ้าบฟัง
ไช้ให้เรียมตาม**<u>มฤคงง</u>** น้ำพระไทยหวงง
แลตรัสพจนหรรหวร

(สำนักงานราชบัณฑิตยสภา, 2563, น. 4)

ที่ใช้รูปคำยืมภาษาบาลีว่า *มิค* ก็มีบ้าง เช่นใน*สรรพสิทธ์คำฉันท์* ว่า

เถลองเกอยลำงาศ
ชาลาปราสาท สำผัศพระพาย
ภอทิชกุญชร บินร่อนกวักกวาย
สำคัญหมั้นหมาย ว่า**มิค**มังษา

(สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส, 2548, น. 78)

นอกจากนี้ คำว่า *มิค* ซึ่งเป็นรูปคำยืมภาษาบาลียังพบในคำสมาสว่า *มิคสัญญี* ซึ่งประกอบด้วยคำว่า *มิค* และ *สัญญี* ซึ่งมาจากคำภาษาบาลี สญฺญี ‘ที่สำคัญว่า, ที่รู้สึกว่า’ ตามรูปศัพท์จึงมีความหมายว่า ‘ยุคที่ผู้คนสำคัญว่าผู้อื่นเป็นเหมือนสัตว์’ หมายถึงยุคที่มีแต่รบราฆ่าฟันเบียดเบียนกัน (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556, น. 906)

ถะบังถับ <คะนังคัน>

ᩋᩣᩉᩥᨯ ᨧᩬᨺᨧᩬᨯᨸ᩠ᩣ **ถะบังถับ**ᨹᨯᨲᨶᩃᩥᨿᩣ
ᩃᩣᩉᩪ ᨿᩢᨿ᩠ᩬᩢᨿᩢᨿ᩠ᩫᨾ ᨿᩣᨾᩉᩢᨲ᩠ᩣᩈᩪᨺ

(น. 72)

ในบทประพันธ์ข้างต้น กวีกล่าวถึงราหูที่บดบังแสงพระอาทิตย์บนท้องฟ้า คำว่าท้องฟ้าในที่นี้คือ **ถะบังถับ** <คะนังคัน> สันนิษฐานว่าคำนี้มาจากคำภาษาบาลีและสันสกฤตว่า *คคน* ‘ฟ้า, ท้องฟ้า’ (Davids & Stede, 2007, p. 239) กับคำภาษาสันสกฤตว่า *ครฺภ* ‘ท้อง, ห้อง’ (Monier-Williams, 2005, p. 828 – 829) เมื่อรวมกันจึงแปลตามรูปศัพท์ได้ว่า ‘ท้องฟ้า’ อย่างไรก็ตาม ภาษาบาลีและสันสกฤตไม่มีคำว่า *คคนครฺภ* เนื่องจากคำว่า *คคน* หมายถึง ‘ฟ้า, ท้องฟ้า’ อยู่แล้ว คำว่า *คะนังคัน* จึงน่าจะเป็นนำ

บาลี-สันสกฤตมาแปลคำภาษาลาวแบบคำต่อคำ (*คคน* ‘ฟ้า, ท้องฟ้า’ + *ครฺภ* ‘ท้อง, ห้อง) ลักษณะเดียวกับกวีไทยใช้คำว่า *พาษปธารา* หรือ *อัสสุชล* เพื่อหมายถึง ‘น้ำตา’ แม้ว่า คำว่า *พาษฺป* และ *อสฺสุ* จะมีความหมายว่า ‘น้ำตา’ อยู่แล้ว แต่กวีไทยก็เติมคำว่า *ธารา* หรือ *ชล* ‘น้ำ’ เข้ามาตามคำในภาษาไทย

จากการสำรวจเบื้องต้น ในวรรณคดีไทยใช้คำว่า *คคนานต์* ในความหมายว่า ‘ฟ้า, ท้องฟ้า’ *พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน*อธิบายว่าคำนี้มาจาก *คคน + อนฺต* (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556, น. 223) คำว่า อนฺต มีความหมายว่า ‘ขอบสุด’ คคนานต์ จึงอาจแปลได้ว่า ‘สุดขอบฟ้า’ อย่างไรก็ตาม อาจวิเคราะห์ได้ว่า อนฺต ในที่นี้เป็นศัพท์สกรรถ[4] ซึ่งเติมลงไปเพื่อเปลี่ยนเสียงท้ายคำ แต่มิได้เปลี่ยนความหมาย *คคนานต์* จึงมีความหมายว่า ‘ฟ้า, ท้องฟ้า’ เช่นเดียวกับคำว่า คคน ตัวอย่างการใช้คำว่า *คคนานต์* ในวรรณคดีไทย เช่นใน*นันโทปนันทสูตรคำหลวง*ที่ว่า

> แลขนัดหมู่มารโยเธศ อันนฤมิตรเพศกายา มีรูปานานัตว
> เปนขนัดพลนาเนก มารดิเรกพึงกลัว ตูวสูงบงง**<u>คคนานต์</u>**
> (กรมศิลปากร, 2545, น. 118)

นอกจากนี้ กวีไทยยังนำคำว่า *คคน* มาซ้อนกับ *อัมพร* (อมฺพร ‘ท้องฟ้า’) เป็น *คคนัมพร* หรือ *คัคนัมพร* เช่นใน*ร่ายยาวมหาเวสสันดรชาดก กัณฑ์มหาพน* สำนวนพระเทพโมฬี (กลิ่น) ว่า

[4] คำสกรรถ คือ คำที่เพิ่มเข้าข้างหลังคำเดิม เมื่อเพิ่มแล้ว มีความหมายคงเดิม หรือหมายถึงพวกหรือหมู่ เช่น อากร (ในคำว่า นรากร ประชากร) อาการ ในคำว่า (คมนาการ ทัศนาการ) ชาติ (ในคำว่า มนุษยชาติ ติณชาติ) ประเทศ (ในคำว่า อุรประเทศ ทหัยประเทศ) (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556, น. 1,152)

เอส เสโล แลถนัดในเบื้องหน้าโน่นก็เขาใหญ่ยอดเยี่ยม โพยมอย่างพยับเมฆ มีพรรณเขียวขาวดำแดงดูดิเรกดั่งราย รัตนนพมณีแนมน่าใคร่ชม ครั้นแสงพระสุริยะส่องระดมก็ดูเด่นดั่งดวงดาววาวแวววะวาบ ๆ ที่เวิ้งวุ้ง วิจิตรจำรัสจำรูญรุ่งเป็นสีรุ้งพุ่งพ้นเพียง**<u>คัคนัมพร</u>**พื้นนภากาศ

(มหาเวสสันดรชาดก ฉบับ 13 กัณฑ์, 2531, น. 178 – 179)

สายๆ <สายา>

ภ๊มิลละห๊ม	ใบลาเม	มืดลอันทะล๋งไพ้
<u>สายๆ</u>	เง๋างๅอำเง๋้อม	พะลาสิสูมเมฆา
	จัฬาทะอามโลยล้าม	แดมด้าอเดื่องหงอย

(น. 73)

กวีพรรณนาความโกลาหลในบ้านเมืองที่เกิดไฟไหม้ลุกลาม ขณะที่บนท้องฟ้าก็มีราหูบดบังแสงพระอาทิตย์จนเกิดเป็นเงามืด คำว่าเงาในที่นี้คือ **สายๆ** <สายา> ซึ่งมาจากคำภาษาบาลีและสันสกฤต *ฉายา* ซึ่งมีความหมายว่า ‘ร่ม, เงา’ (Davids & Stede, 2007, p. 276)

คำว่า ฉายา ที่แปลว่า ‘ร่ม, เงา’ พบในวรรณคดีไทยหลายเรื่อง เช่นใน*ลิลิตตะเลงพ่าย* มีโคลงบทหนึ่งว่า

โดยแขวงขวาทิศท้าว	ทฤษฎี แลนา
บัดธเห็นขุนกรี	หนึ่งไสร้
เถลิงฉัตรจัตุรพิรีย์	เรียงคั่ง ขูเฮย
หนแห่ง**<u>ฉายา</u>**ไม้	ข่อยชี้เณอนาม

(หนังสืออ่านกวีนิพนธ์ ลิลิตตะเลงพ่าย, 2545, น. 106)

คำว่า *ฉายาไม้ข่อยชี้เฌอนาม* ในโคลงบทข้างต้นนี้ หมายถึง ‘ร่มไม้ต้นข่อย’ ซึ่งเป็นบริเวณที่พระมหาอุปราชาประทับอยู่พร้อมพลทหาร (หนังสืออ่านกวีนิพนธ์ ลิลิตตะเลงพ่าย, 2545, น. 171)

นอกจากคำว่า *ฉายา* แล้ว กวีไทยยังตัดเสียงสระในพยางค์ท้ายออก จาก *ฉายา* เป็น *ฉาย* แต่ยังคงความหมายเดียวกัน เช่นใน*ลิลิตตะเลงพ่าย*ที่ว่า

ผจงเจือแจงแจกทั้ง ชนบท สิ้นนา
ในนอกนิคมคามหมด ขอบขั้น
ภิยโยพระยศทศ ทิศร่ม ร้อนฤๅ
เย็นเฉกพรหมฉัตรชั้น เชิดฟ้าฟู**ฉาย** ฯ

(หนังสืออ่านกวีนิพนธ์ ลิลิตตะเลงพ่าย, 2545, น. 146)

โคลงบทข้างต้นเป็นการยอพระเกียรติสมเด็จพระนเรศวรมหาราชว่าทรงปกครองให้พสกนิกรร่มเย็นเป็นสุข ราวกับฉัตรของพรหมที่มีเงาร่มรื่นเจริญขึ้นทุกที (*เชิดฟ้าฟู**ฉาย***) (หนังสืออ่านกวีนิพนธ์ ลิลิตตะเลงพ่าย, 2545, น. 171)

ในภาษาไทย คำว่า *ฉายา* ยังมีความหมายว่า ‘ชื่อที่พระอุปัชฌาย์ตั้งให้เป็นภาษาบาลีเมื่ออุปสมบท, ชื่อตั้งให้กันเล่น ๆ หรือตามลักษณะที่หมายรู้กันในหมู่คณะ’ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556, น. 349) เหตุที่ *ฉายา* กลายมามีความหมายข้างต้นนี้ ทองย้อย แสงสินชัย (2557, น. 39) อธิบายว่า

> ชื่อที่พระอุปชัชฌาย์ตั้งให้เป็นภาษาบาลีเมื่ออุปสมบท ก็เรียกว่า “ฉายานาม” เรียกสั้น ๆ ว่า “ฉายา” เนื่องจากสมัยที่ยังไม่มีนาฬิกา ต้องวัดเงาแดดเพื่อจดบันทึกว่าบวชเสร็จในเวลาเท่าไร “ฉายานาม” มีความหมายว่า “ชื่อที่ตั้งตอนวัดเงาแดด”

ในภาษาไทย คำว่า “ฉายา” กลายความหมายเป็นชื่อที่ตั้งให้กันเล่น ๆ หรือตามลักษณะที่หมายรู้กันในหมู่คณะ

โดยนัยนี้ คำว่า *ฉายา* ในภาษาไทยจึงเป็นคำที่ความหมายเปลี่ยนแปลงแปลงไปในลักษณะความหมายกว้างออก คือ มีความหมายเดิมตามภาษาบาลีและสันสกฤต และความหมายที่เกิดขึ้นใหม่ ดังที่ได้อธิบายไปข้างต้น

สรุป

การใช้คำยืมภาษาบาลี-สันสกฤตในวรรคดีลาวเรื่อง*สาส์นลึบพะสูน* แสดงให้เห็นว่า กวีมีความรู้ด้านภาษาบาลีอย่างดี สามารถนำคำยืมภาษาบาลีและสันสกฤตมาแต่งบทประพันธ์ได้อย่างเหมาะสมและไพเราะ มีทั้งที่นำมาใช้โดยตรงและที่นำมาดัดแปลงเสียงเพื่อให้เป็นไปตามข้อกำหนดของคำประพันธ์

เมื่อเปรียบเทียบกับวรรณคดีไทยแล้วพบว่า คำยืมภาษาบาลี-สันสกฤตในวรรณคดีไทยมักมีรูปแบบที่หลากหลายกว่าคำยืมภาษาบาลี-สันสกฤตในวรรณคดีลาว ดังปรากฏว่า กวีไทยนิยมนำคำยืมภาษาบาลี-สันสกฤตมาประดับตกแต่งหรือนำคำอื่นมาประกอบ เช่น เติมคำว่า *พระ* ใน *เขาพระสิเนรุ* หรือ *เขาพระสุเมรุ* นำคำว่า *คคน* มารวมกับคำว่า *อนฺต* และ *อมฺพร* เป็น *คคนานต์* หรือ *คคนัมพร* บางกรณีก็มีการแผลงเสียง เช่ย *มฤค* เป็น *มฤคา มฤคัง* หรือมีการตัดเสียงพยางค์ท้าย ดังในกรณีคำว่า *ฉายา* เป็น *ฉาย* ในขณะที่ในวรรณคดีลาวมักใช้คำยืมเหล่านี้โดยไม่มีการประดับตกแต่ง เช่น สะเหมน สายา มิคะ นอกจากนี้ยังน่าสังเกตกว่า กวีไทยนิยมเลือกใช้รูปคำยืมภาษาสันสกฤตมากกว่ารูปคำยืมภาษาบาลี ดังกรณีของคำว่า *มฤค-มิค* ในขณะที่ในวรรณคดีลาวใช้รูปคำยืมภาษาบาลีว่า *มิคะ*

ข้อสังเกตที่น่าสนใจอีกประการหนึ่งคือ ทั้งภาษาไทยและภาษาลาวมีการนำคำยืมภาษาบาลี-สันสกฤตมาประสมกันใหม่ แม้ว่าคำยืมที่นำมาประสมคำหนึ่งจะมีความหมายสมบูรณ์ในตัวเองแล้ว เช่น *คะนังคัน* ‘ท้องฟ้า’ *พาษปธารา อัสสุชล* ‘น้ำตา’ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะในภาษาไทยและลาว คำดังกล่าวมีลักษณะเป็นคำประสม เมื่อยืมคำภาษาบาลี-สันสกฤตมาใช้ จึงเกิดการแทรกแซงทางภาษาจากภาษาไทยและลาว ส่งผลให้เกิดรูปคำยืมภาษาบาลี-สันสกฤตที่แตกต่างกับภาษาบาลี-สันสกฤตเดิม

การศึกษาเปรียบเทียบคำยืมภาษาบาลี-สันสกฤตในวรรณคดีไทยกับวรรณคดีลาวทำให้พบทั้งลักษณะร่วมและความแตกต่างของคำยืมภาษาบาลี-สันสกฤตในภาษาทั้งสอง อันนับเป็นปรากฏการณ์ทางภาษาที่น่าสนใจ สมควรที่ผู้สนใจจะได้ศึกษาค้นคว้าต่อไปโดยละเอียด

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

กรมศิลปากร. (2523). *จักกวาฬทีปนี.* กรุงเทพฯ: หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร.

กรมศิลปากร. (2528). *วรรณกรรมสมัยสุโขทัย*. กรุงเทพฯ: กองวรรณคดีและประวัติศาสตร์.

กรมศิลปากร. (2545). *วรรณกรรมสมัยอยุธยา เล่ม 3*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: สำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์.

ทองย้อย แสงสินชัย. (2557). *บาลีวันละคำ*. กรุงเทพฯ: นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์.

โพธิวงศาจารย์, พระมหา (ทองดี สุรเตโช). (2558). *ศัพท์วิเคราะห์.* กรุงเทพฯ: เสี่ยงเชียง.

มหาเวสสันดรชาดก ฉบับ 13 กัณฑ์. (2531). พิมพ์ครั้งที่ 12. กรุงเทพฯ: องค์การค้าของคุรุสภา.

ราชบัณฑิตยสถาน. (2545). *พจนานุกรมศัพท์วรรณคดีไทย สมัยอยุธยา ลิลิตโองการแช่งน้ำ*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน.

ราชบัณฑิตยสถาน. (2556). *พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน เฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เนื่องในโอกาสพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา 7 รอบ 5 ธันวาคม 2554*. กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน.

สำนักงานราชบัณฑิตยสภา. (2563). *พจนานุกรมศัพท์วรรณคดีไทย สมัยอยุธยา ราชาพิลาปคำฉันท์ ฉบับราชบัณฑิตยสภา.* กรุงเทพฯ: สำนักงานราชบัณฑิตยสภา.

หนังสืออ่านกวีนิพนธ์ ลิลิตตะเลงพ่าย. (2545). พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ: องค์การค้าของคุรุสภา.

ภาษาต่างประเทศ

ຄະນະຄົ້ນຄວ້າ ພາກວິຊາພາສາລາວ-ວັນນະຄະດີ ຄະນະອັກສອນສາດ. (2002). *ສາມລ້ຽພະສູນ.*ວຽງຈັນ: ຄະນະອັກສອນສາດ ມະຫາວິທະຍາໄລແຫ່ງຊາດ.

Davids, T. R. & Stede, W. (2007). *Pali–English Dictionary*. New Delhi: Motilal Banarsidass.

Dowson, J. (2000). *A Classical Dictionary of Hindu Mythology and Religion, Geography, History, and Literature.* New Delhi: Munshiram Manoharlal Publishers Pvt. Ltd.

Monier–Williams, M, Sir. (2005). *A Sanskrit – English Dictionary*. New Delhi: Motilal Banarsidass.